

نقش مدیریت شهری در ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی شهروندان

مریم نوذری*

افسانه زمانی مقدم**

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش مدیریت شهری در ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی انجام شده است و به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که آیا بین نقش مدیریت شهری در ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی در وضعیت مطلوب و موجود تفاوتی وجود دارد یا خیر. روش پژوهش، توصیفی و از نوع پیمایشی است که در آن سبک زندگی اسلامی در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، در دو وضعیت مطلوب و موجود، توسط پرسشنامه محقق ساخته (در منطقه پنج شهرداری تهران) مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان داد بین وضعیت مطلوب و موجود، اختلاف معناداری وجود دارد. در بعد اجتماعی بیشترین نقش در وضعیت موجود در مؤلفه «نشاط اجتماعی»، در بعد فرهنگی در مؤلفه «اوقات فراغت» و در بعد اقتصادی در مؤلفه «حفظ محیط زیست و توسعه پایدار» می‌باشد. همچنین، یافته‌های پژوهش در وضعیت مطلوب، نقش برجسته مدیریت شهری در کلیه مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی را تأیید می‌کند.

واژه‌های کلیدی: سبک زندگی اسلامی- ایرانی، مدیریت شهری، روان‌شناسی اجتماعی، مطالعات فرهنگی.

* دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران
Email: mn1193@gmail.com

Email: afz810@gmail.com

** عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۴ تاریخ تأیید: ۱۳۹۴/۴/۲۴

مقدمه

سبک زندگی مفهومی است که نخستین بار توسط آلفرد آدلر مطرح شد و در نیمه دوم قرن بیستم، این مفهوم بسیار مورد توجه جامعه‌شناسان قرار گرفت. با مطرح شدن مباحثی مربوط به مدرنیته، هویت، اخلاق، محیط زیست و مصرف از سوی جامعه‌شناسان بستر مناسبی جهت رشد مطالعات و تحقیقات تجربی در این زمینه به وجود آمد. این گسترش با محوریت نظریات و آرای جامعه‌شناسانی چون ماکس وبر^۱، گیدنز^۲، وبلن^۳، بوردیو^۴، پیترسون^۵ و غیره انجام گرفت. بررسی پیشینه تحقیقات در این زمینه و در ایران نشان می‌دهد که سابقه تحقیق در این زمینه به کمتر از بیست سال می‌رسد. البته از سال ۱۳۸۰ تاکنون توجه پژوهشگران به این موضوع بیشتر شده است. به علاوه می‌توان گفت که سبک زندگی در زندگی شهری تجلی می‌یابد و فرهنگ شهری نیز سازنده و ایجادکننده آن است. امروزه، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های زندگی شهری، مدیریت شهری است که ادامه حیات و کارآمدی شهرها به انسجام آن بستگی دارد. افزون بر آن، با توجه به تغییر هویت شهرها (از صرفاً فضایی و کالبدی بودن)، مدیریت شهری نیز دارای هویتی چندگانه است و در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی دارای نقش می‌باشد و خدماتی را جهت کیفیت زندگی شهروندان انجام می‌دهد.

عمده‌ترین چالش زندگی امروز، عدم وضوح فلسفه زندگی مناسب با عناصر ارزشی و اخلاقی جامعه و ارائه الگوی مناسب برای انتخاب روش زندگی است. این موضوع باعث سرگشتگی افراد جامعه (به خصوص جوانان) برای درک معنا و مفهوم زندگی و انتخاب روش زندگی مناسب است. این امر موجب انتخاب و تسلط الگوهای زندگی غربی شده است که عمدتاً به دلیل عدم تناسب این الگوها با عناصر ارزشی، فرهنگی و ملی جامعه ما، منجر به بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی می‌شود. در این راستا، رهبر و متولیان فرهنگی جامعه ضرورت بررسی و بازنگری در ارزش‌های حاکم را اعلام کرده و از نهادها و سازمان‌هایی که این وظیفه را برعهده دارند، خواسته‌اند تا مدل‌های زندگی مناسبی را ارائه دهند. یکی از این سازمان‌ها، شهرداری است که با

---

1. weber
2. Giddings
3. Veblen
4. Bourdieu
5. Peaterson

آگاهی‌رسانی و هدایت اثربخش شهروندان می‌تواند منشأ تغییرات اساسی در نحوه حرکت افراد جامعه گردد. این پژوهش در پی آن است که با تمرکز بر نقش مدیریت شهری، عناصر سبک زندگی را شناسایی و راهکارهای عملی برای هدایت شهروندان به سمت این عناصر و جایگزینی آنها به جای عوامل نامناسب، سبک زندگی مطلوب را مهیا سازد.

در همین راستا، هدف کلی این پژوهش تعیین نقش مدیریت شهری در ترویج سبک زندگی اسلامی- ایرانی و اهداف فرعی آن شامل تعیین نقش مدیریت شهری در ابعاد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی سبک زندگی اسلامی- ایرانی است.

در این پژوهش، برای شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های اصلی سبک زندگی به مطالعه عمیق ادبیات و مبانی نظری سبک زندگی، هم از دیدگاه تئوری‌های موجود و هم از دیدگاه اصول مطرح‌شده در اسلام و مبانی تاریخی فرهنگ ملی ایران پرداخته شد و ضمن ارائه مؤلفه‌های اصلی سبک زندگی اسلامی- ایرانی شاخص‌های این مؤلفه‌ها استخراج گردید که برخی از مهم‌ترین مبانی نظری به شرح ذیل است.

در ادبیات جامعه‌شناسی از مفهوم سبک زندگی دو برداشت و مفهوم‌سازی وجود دارد؛ یکی، مربوط به دهه ۱۹۲۰ است که سبک زندگی معرف ثروت و موقعیت اجتماعی افراد و غالباً به‌عنوان شاخص تعیین طبقه اجتماعی به کار رفته است (مجدی، ۱۳۸۹؛ به نقل از چاپین^۱، ۱۹۹۵؛ چاپین^۲، ۱۹۳۵) و دوم، به‌عنوان شکل اجتماعی نوینی که تنها در متن تغییرات مدرنیته و رشد فرهنگ مصرف‌گرایی معنا می‌یابد (مجدی، ۱۳۸۹؛ به نقل از گیلدنز، ۱۹۹۱؛ بوردیو، ۱۹۸۴؛ فدرستون^۳، ۱۹۸۷ و لاش و یوری^۴، ۱۹۸۷) و در این معنا، سبک زندگی راهی است برای تعریف ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای افراد که اهمیت آن برای تحلیل‌های اجتماعی روزبه‌روز افزایش می‌یابد (اباذری، ۱۳۸۱).

یکی از راه‌هایی که می‌توان به درک بهتری از مفهوم سبک زندگی از دید اندیشمندان مختلف دست یافت، بررسی عناصر و مؤلفه‌هایی است که آنها برای سبک زندگی برشمرده و یا اینکه ایشان در تحقیقات خود از آنها به‌عنوان شاخص بهره

---

1. Chapin
2. Chapman
3. Featherston
4. Lash & Urry

برده‌اند. عناصری که زیمل، وبلن و وبر در آثار خود از آنها یاد کرده‌اند و عبارتند از: شیوه تغذیه، خودآرایی (نوع پوشاک و پیروی از مد)، نوع مسکن (دکوراسیون، معماری و اثاثیه)، نوع وسیله حمل و نقل، شیوه‌های گذران اوقات فراغت و تفریح، اطفار (رفتارهای حاکی از نجیب‌زادگی یا دست‌ودلبازی، کشیدن سیگار در محافل عمومی، تعداد مستخدمان و آرایش آنها) (رستمی و اردشیرزاده، ۱۳۹۲). آنچه‌آنکه از تعریف آدلر از سبک زندگی معلوم است، او سبک زندگی را شامل همه رفتارها، افکار و احساسات فرد و حرکتش به سوی هدف می‌داند (مهدوی کنی، ۱۳۸۶).

سبک زندگی اسلامی از آن جهت که «سبک» است، به رفتاری می‌پردازد و با شناخت‌ها و عواطف ارتباط مستقیم ندارد، ولی بدان جهت که «اسلامی» است، نمی‌تواند بی‌ارتباط با عواطف و شناخت‌ها باشد. بر این اساس، در سبک زندگی اسلامی عمق اعتقادات، عواطف و نگرش فرد سنجیده نمی‌شود، بلکه رفتارهای فرد مورد سنجش قرار می‌گیرد؛ اما هر رفتاری که بخواهد مبنای اسلامی داشته باشد، باید حداقل‌هایی از شناخت‌ها و عواطف اسلامی را پشتوانه خود قرار دهد. در سبک زندگی از دیدگاه روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم پزشکی و... فقط به رفتار نگاه می‌شود و به نیت‌ها کاری ندارند ولی سبک زندگی اسلامی نمی‌تواند به نیت‌ها کاری نداشته باشد. درعین حال که تأکید آن بر رفتار است، به حداقل‌های عواطف و شناخت‌ها نیز نظر دارد. در واقع، در سبک زندگی می‌توان رفتارها را به مهره‌های متعددی تشبیه کرد که علوم انسانی به خود آن مهره‌ها و بدون ارتباط با عوامل دیگری می‌پردازند، ولی در سبک زندگی اسلامی، نه تنها به خود آن مهره‌ها، بلکه به آنچه سبب ارتباط آنها باهم می‌شود نیز می‌پردازد (کاویانی، ۱۳۹۲، ص ۱۸).

کتاب مفاتیح‌الحیاه از نمونه منابع غنی و جامعی است که زیبایی سبک زندگی اسلامی را به تصویر می‌کشد. مباحث این کتاب و نیز آیات و روایات موجود در آن، ناظر به رفتار، گفتار و حتی نیت‌هایی است که توجه و اهتمام به آنها مناسبات فردی، اجتماعی و زیست‌محیطی را تنظیم، تصحیح و اصلاح می‌کند. این آموزه‌ها، اختصاص به رابطه انسان با خدای متعال ندارد، بلکه تمامی مناسبات و تعاملاتی را که انسان با خود، جامعه، محیط زیست و حتی نظام‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... دارد، تعیین و بیان می‌کند (الجامع الصغیر، ج ۱، ص ۱۳؛ به نقل از مفاتیح‌الحیاه، ۱۳۹۱، ص ۵۳۴).

سبک زندگی اسلامی، در متن آیات و روایات اسلامی در وجوهی مختلف مورد توجه قرار گرفته و در ابعاد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، اصولی مهم و مؤثر در پیشرفت و سعادت از نگاه الهی بیان کرده است که دقت در آنها و استفاده از این اصول در ارائه راهکار می‌تواند ما را به اصلاح سبک زندگی و نزدیک کردن آن به متن اسلام یاری کند.

در ارتباط با شهرسازی، چهره شهر اسلامی در آیات و روایات تصویر شده است؛ از آن جمله، حدیثی از پیامبر(ص) در مورد شکل بناها آمده است: «شهرهایتان را به لحاظ مکان و نمای زیبا به گونه‌ای بسازید که چشم‌نواز بوده و چشم‌انداز داشته باشد» (همان).

نگهداری شهر و روستا با ارائه خدمات عمومی از نیازهای جامعه است که در فرهنگ اسلام به آن توجه شده است و یکی از راه‌های تأمین این هزینه‌ها همان پرداخت خمس و زکات است و همچنین، بر عهده گرفتن این هزینه‌ها توسط مردم و ساخت راه، استراحتگاه و خدمات عمومی دیگر به‌عنوان اعمالی بسیار مطلوب و دارای اجر فراوان معرفی شده‌اند.

در فرهنگ اسلامی به حفظ اموال بیت‌المال و ثروت‌های عمومی سفارش بسیار شده است. امیرالمؤمنین(ع) در عهدنامه مالک اشتر می‌فرماید: «بپرهیز از اینکه چیزی را که همه مردم در آن سهیم‌اند، به خود یا کسانی خاص اختصاص دهی» (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳).

به دلیل اهمیت حفظ اموال عمومی، لازم است که متصدی آن نیز فردی مورد اعتماد باشد. امیرالمؤمنین(ع) در این زمینه می‌فرماید: «کسی را بر اموال مردم نگمار، مگر اینکه به دینداری او اعتماد داشته باشی، کسی که با اموال مسلمانان با ملایمت رفتار کند و به دست سرپرستان آنها برساند تا وی میان همه قسمت کند و جز افراد خیرخواه، مهربان و امین بر بیت‌المال نگمار» (نهج‌البلاغه، نامه ۲۵).

اسلام با تدبیری ویژه نیاز نیازمندان جامعه را از صدقه، وقف، کفاره و مانند آن تأمین و اساس خدمت‌رسانی به مردم مستمند را نهادینه و استوار کرده و بدین‌وسیله به تأمین حداقلی هزینه زندگی محرومان و آسیب‌پذیران جامعه پرداخته است.

پیامبر اکرم(ص) می‌فرماید: «بهترین مال و بهترین اندوخته هر کس صدقه است»

(عیون اخبار رضا) (ع)، ج ۲، ص ۶۱؛ به نقل از مفاتیح الحیاه، ۱۳۹۱، ص ۵۴۱). همچنین ایشان فرموده‌اند: «بهترین کاری که از نمونه‌های صدقه است، آبرسانی است و بهترین چیزی که می‌توان صدقه داد، آب است» (بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۶۹؛ به نقل از مفاتیح الحیاه، ۱۳۹۱، ص ۵۴۴).

یکی از مفاهیم مهم در متن زندگی اسلامی، حفظ عزت نفس و نکوهش تکدی‌گری است. امام صادق (ع) فرمود: «اگر گدا پیامد گدایی را می‌دانست، هیچ‌کس از دیگری درخواست نمی‌کرد» (وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۴۴۳؛ به نقل از مفاتیح الحیاه، ص ۵۵۵). امیرالمؤمنین (ع) نیز فرموده‌اند: «شیعه من از مردم درخواست نمی‌کند، اگرچه از گرسنگی بمیرد» (بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۲۸؛ به نقل از مفاتیح الحیاه، ص ۵۵۴).

اسلام به ساختن اماکن فرهنگی و عبادی، به‌ویژه مسجد عنایت خاص دارد. نخستین آیاتی که بر پیامبر (ص) نازل شد، درباره دانش و ابزار فراگیری آن است که زیربنای تمدن و فرهنگ اسلامی می‌باشد. نخستین گامی که پیامبر (ص) در آماده‌سازی زیرساخت مدینه نبوی برداشت، تأسیس مسجد به‌عنوان پایگاه ارتباط خدا با خلق و مرکز رسیدگی به امور دنیا و آخرت مردم بود.

در روایات بر سادگی در بنای مسجد، مسجده سازی در مسیر، توسعه بنای مسجد و آبادانی آن تأکید شده است، همچنین بر احترام به مسجد و پرهیز از تحقیر مسجد به‌عنوان یک پایگاه مهم معنوی و اجتماعی سفارش شده است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «شیطان گرگ انسان است، مانند گرگی که گوسفند جداشده از گله را می‌برد، پس شما هم از جدایی و تفرقه پرهیزید و بر شما باد به پیوستن به جماعت، مسلمانان و حضور در مسجد» (مسند احمد بن حنبل، ج ۵، ص ۲۳۳؛ به نقل از مفاتیح الحیاه، ص ۵۶۷).

پیشینه پژوهش

با توجه به گستردگی موضوع سبک زندگی، تحقیقات زیادی در سایر کشورها و اخیراً در ایران انجام شده است. برخی از این پژوهش‌ها به بررسی ادبیات سبک زندگی و مشکلات و ابهاماتی که این واژه دارد، پرداخته‌اند (ر.ک: جنسن، ۲۰۰۹؛ راسل، ۲۰۰۵). بعضی از تحقیقات به بعد نگرشی سبک زندگی پرداخته و نگرش پاسخگویان به پدیده‌های خاص را به‌عنوان سبک زندگی تلقی کرده‌اند (مجدی، ۱۳۸۹؛ به نقل از

لیتل^۱، ۱۹۸۹؛ محمدی، ۱۳۸۶). برخی از تحقیقات تجربی، سبک زندگی را در حد چند عادت یا رفتار ویژه ورزشی و یا خوردن مواد خوردنی خاص تقلیل داده و اثر آن را بر یک پدیده دیگر مانند بیماری بررسی کرده‌اند (مجدی، ۱۳۸۹؛ به نقل از سی دونوگو^۲ و دیگران، ۱۹۹۲؛ مهوس^۳، ۲۰۰۰؛ رکس^۴ و همکاران، ۱۹۹۷؛ گالوباردس^۵ و دیگران، ۲۰۰۳؛ هیمن^۶، ۲۰۰۰؛ میر زمانی و پوراعتقاد، ۱۳۸۳؛ استاجی و همکاران، ۱۳۸۵). تحقیقات دیگری نیز ضمن اذعان داشتن به کلی بودن سبک زندگی و اشاره به شاخص‌های متعدد آن، در عمل فقط به یک بعد و شاخص اکتفا کرده و آن را سنجیده‌اند (ر.ک: رضوی‌زاده، ۱۳۸۶؛ شفیع، ۱۳۸۶). سبک زندگی ایرانیان در صدساله اخیر، به‌ویژه از دوران روی کار آمدن رضاخان و تجدد آمرانه‌اش، دچار دگرگونی‌های فراوان در نگرش‌ها و گرایش‌ها، آداب و رسوم، نظام‌ها و سنن اجتماعی، باورها و حتی باورهای دینی خود گشته و سبک زندگی اسلامی- ایرانی دچار تضادها و تناقض‌های بسیار شده است؛ به نحوی که از جامعه ما، یک جامعه شبه‌مدرن ساخته است که نه می‌توان آن را سنتی و اسلامی نامید و نه می‌توان بر آن نام مدرن نهاد. اکنون، شهر تهران تحت تأثیر سه فرهنگ ایرانی، اسلامی و مدرن قرار دارد و غفلت از هر یک از این فرهنگ‌ها نتیجه نامطلوبی در پی خواهد داشت. در تنظیم سبک زندگی اسلامی- ایرانی بخش مدرن آن تا حدودی مورد بی توجهی قرار گرفته است؛ گویا ایران وارد دوران مدرن نشده است و می‌توان یک سبک زندگی اسلامی- ایرانی خالص را پرورش و رواج داد.

باریس کلیچ بی و ماتلا بینارک^۷ در مقاله‌ای با نام «فرهنگ مصرف‌کننده، اسلام و سیاست‌های سبک زندگی» که در مجله اروپایی ارتباطات منتشر شد، در مورد الگوهای جدید حجاب که از سال ۱۹۹۰ در ترکیه مرسوم بود و همچنین، به حضور زنان مسلمان در حوزه فرهنگ عموم پرداختند. آنان به آزمون رابطه مشکل دار مدهای حجاب با یکی از دو معنای حجاب «پوششی برای دور ماندن از نگاه مردان» و «نمادی برای اسلام سیاسی» که ایجاد شد، دست یافتند.

1. Little

2. Donoghoe

3. Meheus

4. Rex

5. Globardes

6. Heiman

7. Kilicbay, Baris, & Mutlu Binark

اوزلم سندیکی و گولیزگر^۱ در مقاله‌ای با نام «و بازنمایی مصرف‌کننده مسلمان در ترکیه» به بررسی راهکارهای تبلیغات و آگهی‌های تجاری فعالان بازار ترکیه برای بازنمایی مصرف‌کنندگان محجبه پرداختند. این مقاله نشان داد که چگونه صنعت مد اسلامی براساس شباهت‌ها و تفاوت‌های فرهنگی عمل می‌کند و به دنبال ساختن چهره ایده‌آلی از زن محجبه «مدرنی» است که تنها از راه توسعه دامنه مصرف محقق می‌شود. چی آن سون یو^۲ در مقاله‌ای با نام «ساخت و اعتبارسنجی سبک زندگی اینترنتی» با هدف ساخت و اعتباربخشی ابزار سبک زندگی اینترنتی و استفاده از رویکرد تحلیل عاملی اکتشافی دومرحله‌ای به شناسایی عواملی که بر سبک زندگی اینترنتی تأثیر می‌گذارند، پرداخته است. نتایج نشان داد که ۳۹ عامل سنجش سبک زندگی اینترنتی در هفت مؤلفه متمایز قابل دسته‌بندی هستند. این مؤلفه‌ها، هفت عامل عمده را بازنمایی کرده‌اند که بر سبک زندگی اینترنتی شخصی تأثیر می‌گذارند و آن را شکل می‌دهند. در سال ۲۰۰۷ مرکز خدمات اجتماعی تورنتو^۳ در حوزه سبک زندگی، برنامه‌ای با عنوان «سرمایه‌گذاری در پروژه خانواده» را انجام داد. اهداف این پژوهش ترویج فعالیت‌های فیزیکی، شیوه زندگی سالم و انعطاف شخصی؛ افزایش مشارکت در فعالیت‌های اوقات فراغت، تفریح و سرگرمی؛ کاهش هزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی بود.

از سال ۲۰۰۱ به بعد، انجمن شهرداری‌های انتاریو در کانادا برنامه‌ای با عنوان «می‌توانیم کمک کنیم» را در حوزه سبک زندگی انجام داد. این برنامه با این هدف انجام شد که مطمئن شوند همه کودکان و نوجوانان فرصتی برای دسترسی به خدمات تفریحی، سرگرمی و اوقات فراغت و لذت بردن از تفریح و سرگرمی را دارند. محمد کاویانی در مقاله‌ای با نام «سبک زندگی اسلامی و ابزارهای سنجش آن» در سال ۱۳۹۰ که در نشریه‌ای از پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به چاپ رساند، نشان داد که سبک زندگی اسلامی قابل کمی‌شدن است و آزمون ساخته‌شده، ویژگی‌های روان‌سنجی لازم را دارد.

محمدسعید مهدوی‌کنی در مقاله‌ای با عنوان «سبک زندگی و گستره آن در علوم

1. Sandikci, Ozlem, & Ger Guliz

2. Chion son Yu

3. Toronto social service center

اجتماعی» که در سال ۱۳۸۷ در فصلنامه تحقیقات فرهنگی به چاپ رسید، به تعریف و بررسی ابعاد مفهومی سبک زندگی در حوزه علوم اجتماعی پرداخت. این مفهوم با سایر مفاهیم در حوزه علوم اجتماعی، از جمله مفهوم «ذائقه» دارای ارتباط و پیوند وثیقی بود. ایشان با بررسی و مقایسه نظرات جامعه‌شناسان کلاسیک و مدرن به تبیین ابعاد مفهومی و مؤلفه‌های «سبک زندگی» پرداخت.

افسانه ادریسی و سمانه پالیزبان در تحقیقی با نام «رابطه خدمات شهری شهرداری و سبک زندگی شهروندان» که در سال ۱۳۸۸ و در فصلنامه پژوهش فرهنگی به چاپ رسید، به این نتیجه رسیدند که میزان برخورداری و استفاده شهروندان تهرانی از خدمات شهری شهرداری کمتر از حد متوسط است و به طور متوسط، تمایلات رفتاری پاسخگویان در زمینه نحوه گذران اوقات فراغت، مدیریت بدن و دیگر علایق بیشتر سنتی است و فاصله زیادی تا سبک مدرن دارد.

نفیسه حمیدی و مهدی فرجی در مقاله‌ای با عنوان «سبک زندگی و پوشش زنان در تهران» که در سال ۱۳۸۷ در فصلنامه تحقیقات فرهنگی به چاپ رسید، به دنبال یافتن سبک‌های زندگی متفاوتی بودند که در پوشش زنان در تهران به چشم می‌خورد. بدین منظور، به توصیف نوع پوشش زنان در محیط‌های اجتماعی گوناگون و برخی از مؤلفه‌های زندگی آنان، مانند میزان درآمد و سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی پرداختند. محمد نجارزاده در مقاله‌ای با نام «بررسی تفاوت‌های سبک زندگی گروه‌های شهری و روستایی در ارتباط با جهانی شدن فرهنگی مطالعه موردی: اصفهان و روستاهای آن» که در سال ۱۳۹۱ در ماهنامه جامعه‌شناسی کاربردی دانشگاه اصفهان به چاپ رسید، به این نتیجه دست یافت که شرایط کنونی در منطقه مورد مطالعه با نظریات جهانی شدن به معنای غربی شدن قابل تبیین نیست و می‌توان آن را به نوعی با نظریه‌های پیوندزنی فرهنگی و جهان محلی به همراه نظریه صنعت فرهنگ توضیح داد.

علی اکبر مجدی در رساله پایان‌نامه دکتری خود با عنوان «سبک زندگی جوانان ساکن شهر مشهد و رابطه آن با سرمایه فرهنگی و اقتصادی والدین» در سال ۱۳۸۸ بیان می‌کند که سبک زندگی دارای سه بعد رفتاری، نگرشی و ترجیحات انگیزه مصرف است؛ بعد رفتاری سبک زندگی جوانان با هشت شاخص شامل مصرف فرهنگی، مدیریت بدن، رفتار سیاسی، رفتار انحرافی، توجه به آرایش و خودآرایی، مصرف لباس

و کفش، مصرف خوراک و دینداری با ابزار پرسشنامه سنجش شد و با توجه به اینکه مسئله اصلی مقاله حاضر سنجش رابطه سبک زندگی و سرمایه فرهنگی و اقتصادی والدین بود، این رابطه مورد تأیید قرار گرفت. لازم به ذکر است که بیشترین تمایز سبک زندگی در بین قشر بالا (هم سرمایه فرهنگی و هم سرمایه اقتصادی زیاد) و قشر پایین (سرمایه فرهنگی و اقتصادی کم) مشاهده گردید.

بررسی پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که هر کدام از آنها به یک بعد خاص از سبک زندگی توجه کرده‌اند و جای خالی یک پژوهش که به ابعاد گوناگون سبک زندگی توجه کند و به بررسی نقش مدیریت شهری بر سبک زندگی بپردازد، باعث شد که این موضوع را بررسی کنیم. البته در این مقاله بخش اندکی از یافته‌های پژوهشی حاصل از این بررسی با هدف تعیین نقش مدیریت شهری ارائه می‌شود. این مقاله در پی آن است که به این سؤال پاسخ دهد که آیا مدیریت شهری در ترویج سبک زندگی اسلامی- ایرانی شهروندان دارای نقش می‌باشد و چه تفاوتی میان وضعیت موجود و مطلوب وجود دارد؟ همچنین، به ارائه الگویی مناسب و کاربردی در سبک زندگی اسلامی- ایرانی می‌پردازد.

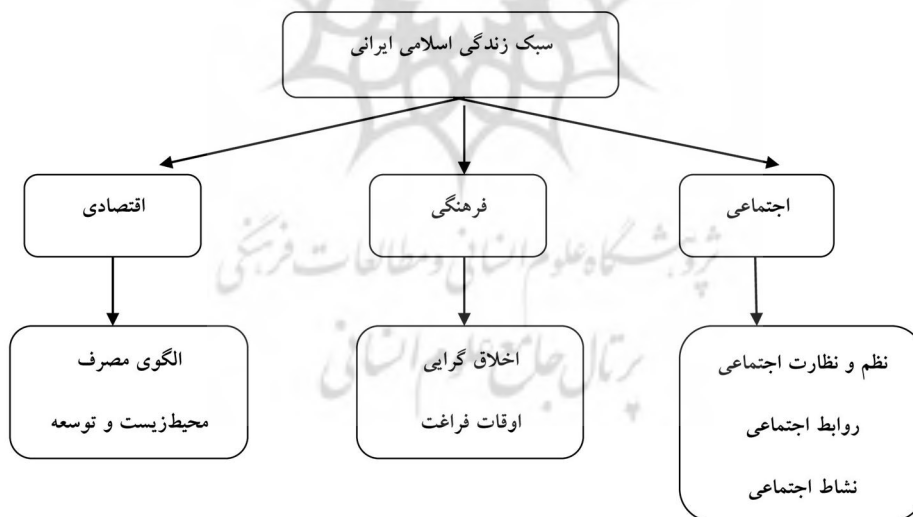
روش پژوهش

در این مقاله، روش پژوهش توصیفی و از نوع پیمایشی و همبستگی است که در فرایند آن از پرسشنامه‌ها و مطالعات اسنادی استفاده شده است. در ابتدا با مطالعه ادبیات و پیشینه موضوع، مؤلفه‌های مؤثر در سبک زندگی با رویکرد اسلامی- ایرانی استخراج شد و به روایی محتوایی آن با استناد به نظر متخصصان و صاحب‌نظران در این حوزه رسید و پس از اصلاح و تأیید آنان، پرسشنامه‌ای مشتمل بر سه بعد، هفت مؤلفه و چهل شاخص تهیه گردید. در مرحله اول اجرای آزمایشی پرسشنامه در میان بیست نفر از متخصصان و برنامه‌ریزان حوزه اجتماعی و فرهنگی شهرداری منطقه پنج تهران (متولیان اصلی طراحی برنامه‌های ترویج سبک زندگی اسلامی- ایرانی در شهرداری) انجام شد. میزان پایایی^۱ پرسشنامه از راه ضریب آلفای کرونباخ^۲ محاسبه شد که این ضریب در وضعیت مطلوب ۰/۹۸۱ و در وضعیت موجود ۰/۸۷۱ به دست آمد

1. Reliability

2. cronbach 's alpha

که نشان‌دهنده پایایی بالای پرسشنامه بود. پس از آن، پرسشنامه به اجرای نهایی رسید و نتایج تجزیه و تحلیل اولیه در تبیین نهایی آن مورد استفاده قرار گرفت. در این پرسشنامه دو جنبه مورد مطالعه قرار گرفت؛ جنبه اول، تعیین وضعیت مطلوب مؤلفه‌های سبک زندگی با رویکرد اسلامی- ایرانی است که با مطالعه منابع غنی اسلامی، سبک زندگی اجتماعی ائمه اطهار و آسیب‌شناسی سبک زندگی ایرانیان از دیدگاه رهبر انقلاب و جامعه‌شناسان داخلی استخراج شد و جنبه دوم، به تعیین وضعیت موجود این مؤلفه‌ها در برنامه‌های تدوین‌شده شهرداری می‌پردازد. گویه‌های پرسشنامه دارای سه بعد اصلی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. بعد اجتماعی شامل سه مؤلفه نظم و نظارت اجتماعی، روابط اجتماعی و نشاط اجتماعی؛ بعد فرهنگی شامل دو مؤلفه اخلاق و اوقات فراغت و بعد اقتصادی نیز دربردارنده دو مؤلفه الگوی مصرف و حفظ محیط‌زیست و توسعه پایدار می‌شود. الگوی مفهومی پژوهش در شکل ۱ نشان داده شده است. به جهت ایجاد واریانس بیشتر طیف پرسشنامه در هر دو وضعیت موجود و مطلوب ده گزینه‌ای انتخاب شد.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

جامعه آماری این پژوهش، شهرداری منطقه پنج شهرداری تهران (شامل هفت ناحیه

و یک اداره مرکزی) است. علت انتخاب این منطقه به‌عنوان نمونه موردی، گستردگی منطقه و تنوع جمعیتی و قومیتی و عوامل دیگری که در سبک زندگی مؤثر است، می‌باشد. با هماهنگی معاونت اجتماعی و فرهنگی منطقه و تأیید شهردار و مشاوران ایشان مبنی بر کاربردی بودن پژوهش، طرح به مرحله اجرا رسید. مخاطبان این پژوهش، همه برنامه‌ریزان، کارشناسان و معاونان حوزه اجتماعی و فرهنگی منطقه پنج شهرداری تهران (۹۴ نفر) است که به‌صورت سرشماری از کلیه افراد جامعه گردآوری اطلاعات انجام شد.

نتایج در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شد. آمار توصیفی شامل فراوانی، درصد، جداول و نمودارهای شاخص‌های پراکندگی و شاخص‌های مرکزی، و آمار استنباطی دربردارنده ویژگی‌ها و پارامترهای مربوط به جامعه آماری تحقیق و کیفیت ارتباط بین مفاهیم و متغیرهاست. در این پژوهش، آمار استنباطی از راه مقایسه میانگین و تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی انجام گرفت. برای تعیین عوامل اصلی سبک زندگی اسلامی-ایرانی از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی (pc) استفاده شد، برای تشخیص عامل‌هایی که احتمالاً زیربنای متغیرهای چهل‌گانه پرسشنامه را تشکیل می‌دهد و همچنین ساختار ساده آن، روش چرخش واریماکس با حداقل بار عاملی ۰/۴۰ استفاده شد. برای تبیین و تأیید عوامل اصلی سبک زندگی اسلامی-ایرانی به‌دست‌آمده از تحلیل اکتشافی از روش SEM^۱ که برای برازش مدل، نرم‌افزار LISREL نسخه ۸/۷ مورد استفاده قرار گرفت. شمای مدل ریاضی با استفاده از ترسیم روابط بین سؤال‌ها و ابعاد تدوین شده بود که پس از آن شاخص‌های برازندگی مدل اندازه‌گیری محاسبه و ارزیابی شد. شاخص‌های برازندگی^۳ شامل مجذور کای، مجذور کای نرم شده (χ^2/df) می‌باشد.

یافته‌ها

مطابق جدول ۱ مشاهده می‌شود که درصد جنسیت زنان ۵۸/۵ و مردها ۴۱/۵ درصد است که نشان می‌دهد درصد مشارکت زنان از مردان در این پژوهش بیشتر بوده است. بیشترین فراوانی به ترتیب به طیف‌های سی تا چهل سال (۴۵/۷ درصد)، بیست تا سی

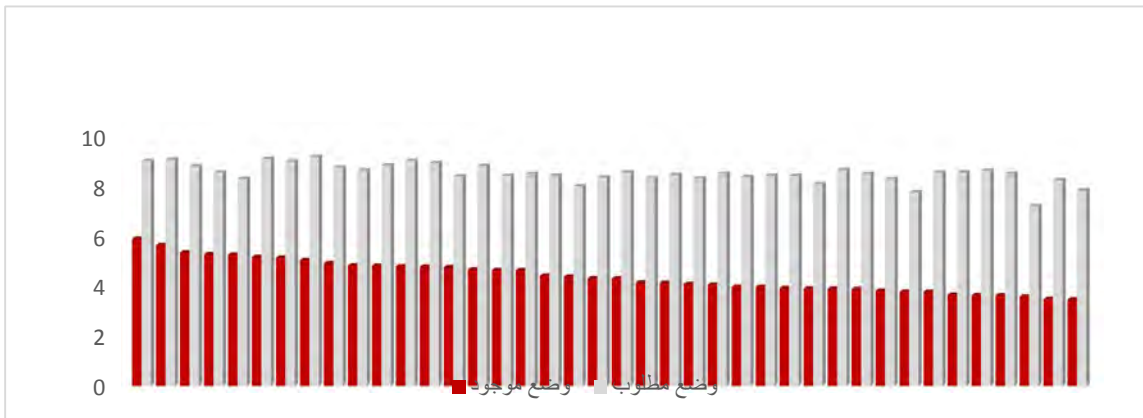
1. Principle component analysis
2. Structural Equation Modeling
3. Fit index

سال (۳۱/۹ درصد)، چهل تا پنجاه سال (۱۹/۱ درصد) و بیش از پنجاه سال (۳/۲ درصد) اختصاص دارد. بیشترین درصد فراوانی متعلق به طیف یک تا پنج سال (۴۳/۶ درصد) و طیف‌های پنج تا ده سال (۳۰/۹ درصد)، ده تا بیست سال (۱۳/۸ درصد) و بیش از بیست سال (۱۱/۷ درصد) به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. ۱۶ درصد پاسخگویان دیپلم و فوق‌دیپلم، ۵۱ درصد لیسانس و ۳۳ درصد فوق‌لیسانس و بالاتر بودند. کمترین فراوانی مربوط به افراد مجرد (۲۷/۷٪) و بیشترین فراوانی مربوط به افراد متأهل (۷۲/۳٪) بود.

جدول ۱: اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

درصد	فراوانی		
۵۸.۵	۵۵	زن	جنسیت
۴۱/۵	۳۹	مرد	
۲۷/۷	۲۶	مجرد	وضعیت تأهل
۷۲/۳	۶۸	متأهل	
۳۱/۹	۳۰	۲۰-۳۰ سال	سن
۴۵/۷	۴۳	۳۰-۴۰ سال	
۱۹/۱	۱۸	۴۰-۵۰ سال	
۳/۲	۳	بیش از ۵۰ سال	
۴۳/۶	۴۱	۱-۵ سال	تجربه کاری
۳۰/۹	۲۹	۵-۱۰ سال	
۱۳/۸	۱۳	۱۰-۲۰ سال	
۱۱/۷	۱۱	بیش از ۲۰ سال	
۱۶/۰	۱۵	دیپلم و فوق‌دیپلم	تحصیلات
۵۱/۱	۴۸	لیسانس	
۳۳/۰	۳۱	فوق‌لیسانس و بالاتر	

توصیف سؤالات پرسشنامه در وضع موجود و مطلوب به صورت زیر است:

نمودار ۱: میانگین سؤال‌ها از نظر پاسخ‌گویان در وضع موجود و مطلوب

چنانچه یافته‌های نمودار فوق نشان می‌دهد:

۱. در وضع موجود، میانگین سؤال‌های «ایجاد فضای بصری نشاط‌انگیز» و «تقویت برنامه‌های اوقات فراغت در سرای محلات، فرهنگسراها و ترغیب شهروندان به شرکت در آنها» بیشترین بود.
  ۲. میانگین سؤال‌های «ایجاد فضاهای گفتمان اجتماعی در بین اقشار مختلف جامعه (مسئولان و نخبگان با یکدیگر، مردم عادی با یکدیگر، نخبگان و مسئولان با مردم عادی)» و «ارائه الگوهای رفتاری، ارزشی و فکری متناسب با علایق و نیازهای جوانان جامعه» کمترین بود.
  ۳. در وضع مطلوب، میانگین سؤال‌های «ایجاد بستر مناسب جهت استفاده از وسایل نقلیه عمومی و ترغیب شهروندان به استفاده از آنها» و «همزیستی با طبیعت و افزایش گل‌کاری و تولید سبز» بیشتر بود.
  ۴. میانگین سؤال‌های «کاهش تمایل جوانان به مصرف قرص‌های روانگردان و مواد مخدر» و «عارضه‌یابی عدم تداوم زندگی و افزایش آمار طلاق» کمتر بود.
۳. چون سؤال‌های پرسشنامه، براساس مقیاس ده‌گزینه‌ای لیکرت «ده تا یک» بود و ۵/۵ حدوسط طیف ده‌گزینه‌ای لیکرت می‌شود. در وضع موجود فقط میانگین سؤال‌های ۲۹ و ۱۵ بالاتر از ۵/۵ بود و وضعیت بقیه سؤالات از نظر پاسخ‌گویان کمتر از حدوسط طیف بود و سؤالات ۱۷، ۲۶، ۲۷، ۳۶، ۳۷، ۴۰ در وضعیت بهتری نسبت به سایر

گزینه‌ها قرار داشت، ولی در وضع مطلوب کمترین میانگین برای سؤال ۶ برابر با ۷/۱۸ بود.

برای بررسی توزیع سبک زندگی اسلامی- ایرانی و ابعاد آن از آزمون کلموگروف اسمیرنف^۱ استفاده شد. نتایج در جدول زیر آمده است:

جدول ۲: آزمون کلموگروف اسمیرنف برای بررسی نرمالیتی سبک زندگی اسلامی- ایرانی و ابعاد آن

وضع مطلوب		وضع موجود		سبک زندگی اسلامی- ایرانی
سطح معناداری	کلموگروف اسمیرنف	سطح معناداری	کلموگروف اسمیرنف	
0.08	1.28	0.52	0.81	نظم و نظارت اجتماعی
0.07	1.30	0.79	0.65	روابط اجتماعی
0.06	1.34	0.60	0.77	نشاط اجتماعی
0.09	1.25	0.13	1.17	اخلاق
0.11	1.13	0.97	0.49	اوقات فراغت
0.09	1.18	0.62	0.75	الگوی مصرف
0.052	1.39	0.77	0.66	حفظ محیط زیست و توسعه پایدار
0.06	1.35	0.96	0.50	سبک زندگی اسلامی ایرانی

چنانچه یافته‌های جدول فوق نشان می‌دهد، نتایج آزمون کلموگروف اسمیرنف نشان داد که سبک زندگی اسلامی- ایرانی و ابعاد آن به صورت نرمال توزیع شده‌اند. $p > 0.05$ (سطح معناداری برای متغیرهای فوق بیشتر از ۰/۰۵ بود)؛ بنابراین، برای توصیف متغیرهای فوق از میانگین و انحراف استاندارد، برای پاسخ به سؤالات پژوهش

1. kolmogorove-smirnov test

از آزمون‌های پارامتریک و برای مقایسه نقش مدیریت شهری در ترویج سبک زندگی اسلامی- ایرانی و ابعاد آن در وضعیت موجود و مطلوب از آزمون t جفت استفاده شد. نتایج در جدول زیر آمده است:

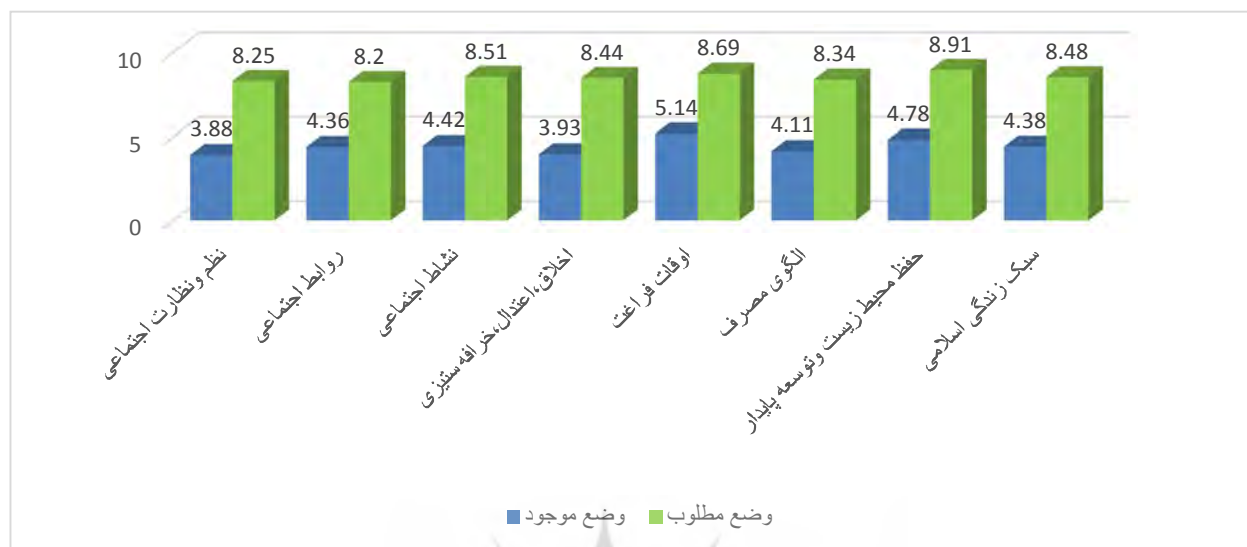
جدول ۳: میانگین و انحراف استاندارد سبک زندگی اسلامی و ابعاد آن و آزمون t برای مقایسه

آزمون آماری برای مقایسه		وضع مطلوب		وضع موجود		سبک زندگی اسلامی و ابعاد آن	
معناداری	t	تفاوت موجود و مطلوب	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد		میانگین
0.001	22.63	4.37	1.48	8.25	1.39	3.88	نظم و نظارت اجتماعی
0.001	19.97	3.83	1.53	8.20	1.42	4.36	روابط اجتماعی
0.001	19.81	4.09	1.60	8.51	1.51	4.42	نشاط اجتماعی
0.001	21.94	4.51	1.58	8.44	1.50	3.93	اخلاق
0.001	14.68	3.55	1.48	8.69	1.87	5.14	اوقات فراغت
0.001	18.93	4.22	1.64	8.34	1.54	4.11	الگوی مصرف
0.001	20.49	4.12	1.49	8.91	1.67	4.78	حفظ محیط‌زیست و توسعه پایدار
0.001	22.50	4.10	1.33	8.48	1.31	4.38	سبک زندگی اسلامی- ایرانی

نمودار تفاوت میانگین وضعیت موجود و مطلوب و نمودار وضعیت موجود

به‌صورت زیر است:

نمودار ۲: نمودار تفاوت میانگین وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه اخلاق

چنانچه یافته‌های جدول و نمودارهای فوق نشان می‌دهد:

میانگین سبک زندگی اسلامی و ابعاد آن در وضع موجود در دامنه عددی ۳/۸۸ تا ۵/۱۴ و در وضع مطلوب در دامنه عددی ۸/۲۰ تا ۸/۹۱ بود. نتایج آزمون تی جفت نشان داد که نقش مدیریت شهری در ترویج سبک زندگی اسلامی- ایرانی و ابعاد آن در وضعیت موجود و مطلوب تفاوت معنادار دارد (سطح معناداری مشاهده شده برای سبک زندگی اسلامی و ابعاد آن از ۰/۰۵ کمتر بود). بیشترین تفاوت در وضعیت موجود و مطلوب برای مؤلفه «اخلاق» و کمترین تفاوت در وضعیت موجود و مطلوب برای مؤلفه «اوقات فراغت» بود.

جهت بررسی تأثیرگذاری مدیریت شهری بر سبک زندگی از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد، چون سؤال‌های پرسشنامه به صورت طیف لیکرت ده‌گزینه‌ای «یک تا ده» بود و ۵/۵ حد وسط طیف لیکرت ده‌گزینه‌ای می‌شد، اگر ملاک برای تأیید سؤال پژوهش را حداقل پنجاه درصد تأثیر بدانیم؛ بنابراین، فرض آماری زیر را آزمون می‌کنیم:

$$H_0 : \mu \leq 5 / 5$$

$$H_1 : \mu > 5 / 5$$

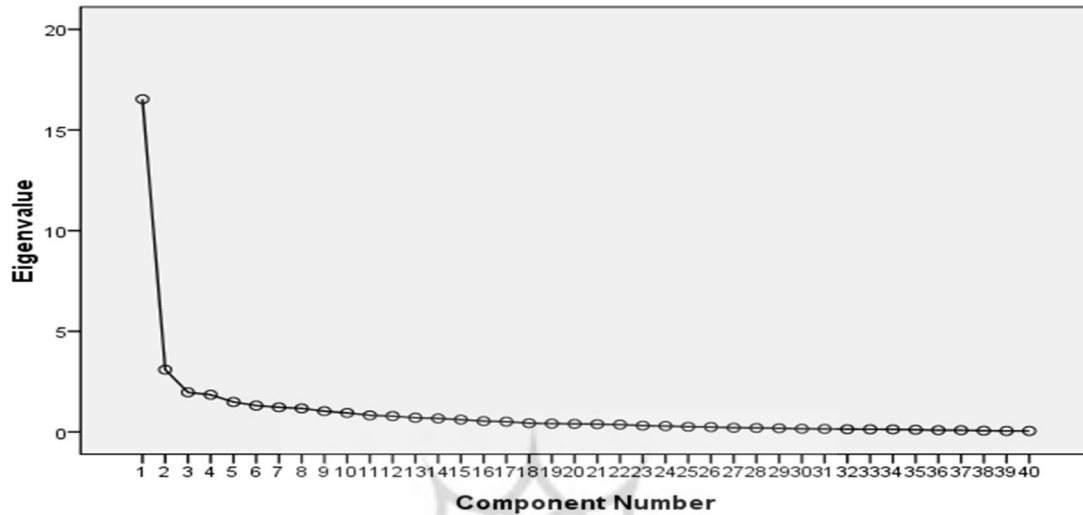
میانگین کوچک‌تر یا مساوی ۵/۵، بیانگر این است که تأثیرگذاری مدیریت شهری بر سبک زندگی اسلامی- ایرانی کمتر از حد متوسط و میانگین بزرگ‌تر از ۵/۵ است و نشانه تأثیر مدیریت شهری بر سبک زندگی اسلامی- ایرانی می‌باشد. جدول ۴ نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای را جهت تعیین تأثیرگذاری مدیریت شهری بر هر کدام از ابعاد سه‌گانه نشان می‌دهد.

جدول ۴: نتایج آزمون t برای تأثیرگذاری مدیریت شهری بر ابعاد سبک زندگی اسلامی

ارزش میانگین آزمون = ۵/۵						
فاصله اطمینان ۹۵ درصد	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	T		
-1.02	-1.54	-1.28	.001	93	-9.62	بعد اجتماعی
-0.64	-1.28	-0.96	.001	93	-6.01	بعد فرهنگی
-0.75	-1.35	-1.05	.000	93	-6.90	بعد اقتصادی
-0.85	-1.39	-1.12	.001	93	-8.30	سبک زندگی اسلامی

همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد، در هر سه بعد سبک زندگی اسلامی اختلاف معناداری وجود دارد. محاسبات انجام شده نشان می‌دهد که شاخص کفایت نمونه‌برداری (KMO) برابر با ۰/۸۶۹ و سطح معنادار بودن مشخصه آزمون کرویت بارتلت نیز کمتر از ۰/۰۰۰۱ است؛ بنابراین، بر پایه هر دو ملاک می‌توان نتیجه گرفت که اجرای تحلیل عاملی براساس ماتریس همبستگی حاصل در گروه نمونه مورد مطالعه قابل توجیه خواهد بود. برای تعیین این مطلب که عوامل اصلی سبک زندگی اسلامی کدامند؛ سه شاخص ارزش ویژه، درصد تبیین واریانس و نمودار چرخش یافته ارزش‌های ویژه scree بررسی شد.

Scree Plot

نمودار ۳: نمودار شیب‌دار عامل‌ها

از نمودار شیب‌دار می‌توان استنباط کرد که سهم پنج عامل نخست در واریانس کل متغیرها چشمگیر و از سهم بقیه عامل‌ها متمایز است. در واقع، شیب نمودار از عامل پنجم به بعد تخت می‌شود.

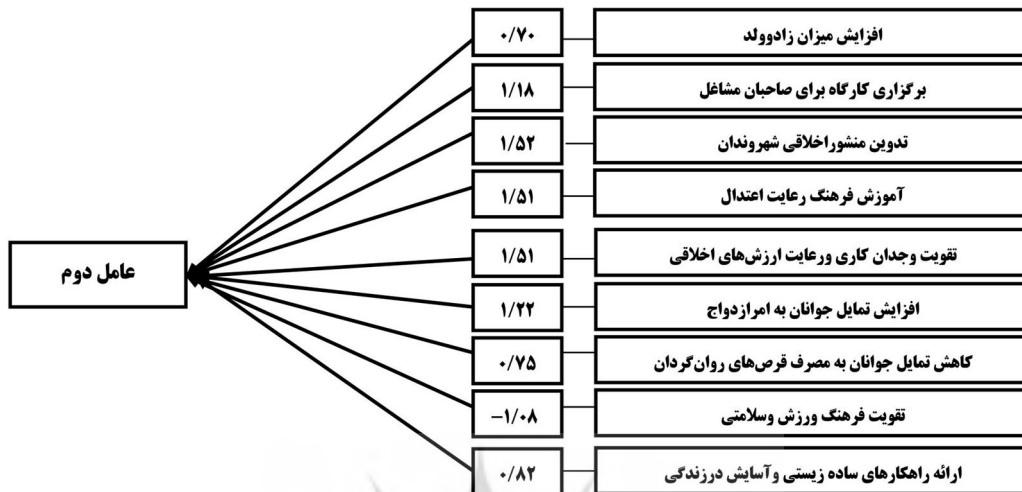
جدول ۷: ارزش ویژه، درصد تبیین واریانس، درصد تراکمی

عامل	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد تراکمی
۱	16.535	41.337	41.337
۲	3.092	7.729	49.066
۳	1.964	4.911	53.977
۴	1.844	4.610	58.587
۵	1.487	3.718	62.306

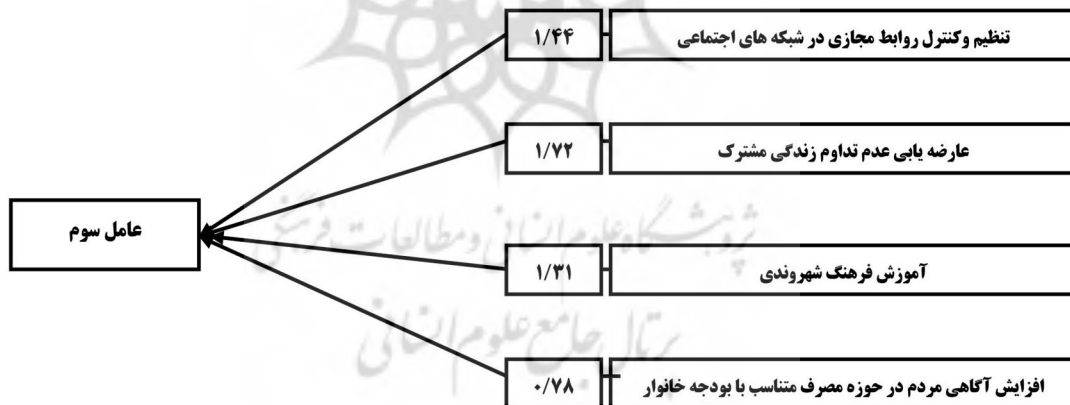
بر پایه سه شاخص مذکور از مجموعه پرسش‌ها، تعداد پنج عامل استخراج شد که ۶۲/۳۰۶ درصد کل واریانس تبیین می‌شود. عامل یکم با ارزش ویژه ۱۶/۵۳۵ به اندازه ۴۱/۳۳۷ درصد واریانس کل و عامل دوم با ارزش ویژه ۳/۰۹۲ به اندازه ۷/۷۲۹ درصد واریانس کل متغیرها و عامل پنجم با ارزش ویژه ۱/۴۸۷ به اندازه ۳/۷۱۸ درصد واریانس کل متغیرها را توجیه می‌کند. این ارقام در جدول ۷ نشان داده شده است. برای تشخیص عامل‌هایی که احتمالاً زیربنای متغیرهای چهل‌گانه را تشکیل می‌دهد و نیز ساختار ساده آن، روش چرخش واریماکس با حداقل بار عاملی ۰/۴۰ استفاده شد و پنج بعد در مدل ساختاری برای سبک زندگی اسلامی-ایرانی به دست آمد که همانند مدل اکتشافی است، ولی سؤال‌ها در بعضی ابعاد متفاوت است. ابعاد و سؤال‌های آنها عبارتند از:

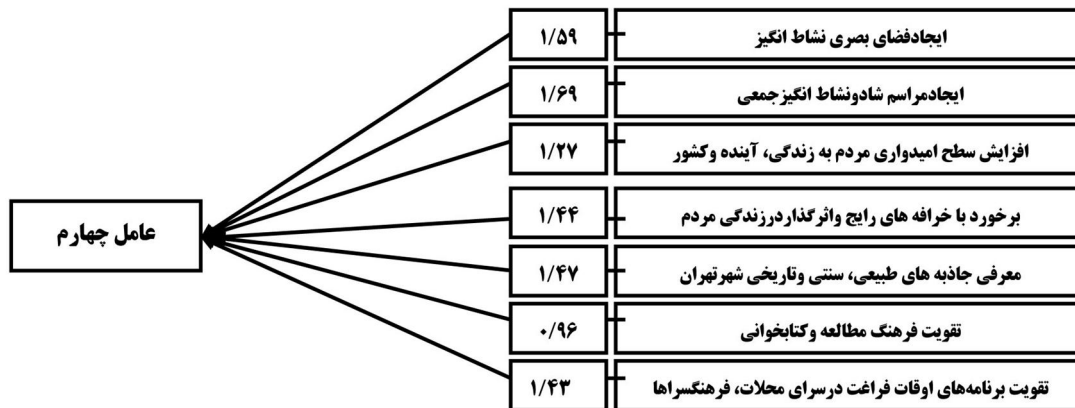
نمودار ۴: مدل ساختاری عامل اول به انضمام ضرایب مسیر

نمودار ۵: مدل ساختاری عامل دوم به انضمام ضرایب مسیر

نمودار ۶: مدل ساختاری عامل سوم به انضمام ضرایب مسیر

نمودار ۷: مدل ساختاری عامل چهارم به انضمام ضرایب مسیر

نمودار ۸: مدل ساختاری عامل پنجم به انضمام ضرایب مسیر

بحث و نتیجه گیری

مطابق با مطالعات پژوهشگر، بیشتر تحقیقات سبک زندگی در کشورهای اروپایی در حوزه سلامت و بهداشت انجام شده و با توجه به اینکه تحقیقات در حوزه مورد مطالعه

این پژوهش از نوع مروری بوده است، نتایج آماری چندانی یافت نشد. پژوهش‌هایی در کشورهای مصر، ترکیه و مالزی در حوزه سبک زندگی اسلامی وجود دارد که بیشتر بر پوشش اسلامی تأکید دارند. پژوهش‌های سبک زندگی که به‌وسیله پژوهشگران داخلی انجام شده است، مطابقت بیشتری با موضوع پژوهش حاضر دارد که در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود.

براساس نتایج به‌دست‌آمده، بعد اقتصادی در این پژوهش در حد پایین‌تر از میانگین قرار داشت که با نتایج پژوهش ادریسی و پالیزبان (۱۳۸۸) در تضاد می‌باشد. بعد فرهنگی در مؤلفه اوقات فراغت نزدیک به میانگین قرار دارد که این یافته با نتایج پژوهش ادریسی و پالیزبان (۱۳۸۸) همسو است؛ آنان در پژوهش خود دریافتند که سبک زندگی شهروندان تهرانی در حوزه اوقات فراغت بیشتر سنتی است و کمتر به تفریحات مدرن علاقه‌مندند و از آنجا که سبک زندگی سنتی نسبت به مدرن نزدیکی بیشتری با سبک زندگی اسلامی دارد، می‌توان به این دلیل نتیجه گرفت که فعالیت‌های شهرداری در این مؤلفه از سبک زندگی اسلامی موفقیت‌آمیز بوده است.

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که بعد فرهنگی ۰/۳۶ پایین‌تر از میانگین است که این یافته را پژوهش غفاری (۱۳۸۹) تأیید می‌کند. وی در پژوهش خود نشان داد که افراد با وجود علاقه فراوان به مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و اخلاقی انجام شده در شهرداری، عملاً مشارکت کمتری در این فعالیت‌ها دارند که شاید دلیل کم‌رنگ بودن نقش شهرداری در این حوزه، در واقع عدم مشارکت شهروندان در آن می‌باشد.

مؤلفه نشاط اجتماعی از بعد اجتماعی پژوهش حاضر در وضعیت موجود دارای میانگین ۴/۴۲ و در وضعیت مطلوب دارای میانگین ۸/۵۱ است که این نشان‌دهنده این است که با وجود اینکه شهرداری می‌بایست در ایجاد نشاط اجتماعی نقش پررنگی داشته باشد، اما وضعیت کنونی پایین‌تر از میانگین است که این موضوع با نتایج پژوهش دیگری که با هدف سنجش شادی شهروندان تهرانی انجام شده است، همسو است.

نتایج پژوهش بیانگر این است که در وضعیت مطلوب شهرداری در همه گویه‌های مطرح شده در پرسشنامه دارای نقش می‌باشد، اما در وضعیت موجود تحلیل‌های آماری نشان می‌دهد که شهرداری تاکنون موفق به ایفای نقش در حوزه‌های مطرح شده در

پژوهش به صورت برجسته نشده است. البته از بین مؤلفه‌های پژوهش، شهرداری در مؤلفه اوقات فراغت بالاترین نقش را ایفا کرده است که این نکته طبیعی می‌باشد، زیرا بسیاری از فعالیت‌هایی که در حوزه اجتماعی شهرداری انجام می‌شود، بیشتر با اوقات فراغت شهروندان در ارتباط است و این نشان می‌دهد که معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری منطقه پنج در این مؤلفه از سبک زندگی که بیشتر به وظایفش مرتبط است، موفق‌تر عمل کرده است.

پیشنهاد‌های مبتنی بر یافته‌های پژوهش

بعد نخست پژوهش بعد اجتماعی است. از نظر کارشناسان مهم‌ترین مؤلفه این بعد که کمترین اختلاف را با وضعیت مطلوب دارد، روابط اجتماعی است و مؤلفه نظم و نظارت اجتماعی و سپس نشاط اجتماعی نیاز به بازنگری و تقویت بیشتری دارند. از مؤلفه روابط اجتماعی، شاخص آموزش‌های لازم برای مهارت ایجاد و تداوم زندگی مشترک بیشترین میانگین و معرفی نخبگان کمترین میانگین را دارد. پیشنهاد‌های زیر در این حوزه ارائه می‌شود:

۱. طراحی مسابقات گروهی مانند مسابقه جمع‌آوری مجزای زباله خشک و تر بین مجتمع‌های مسکونی و یا محلات؛ همچنین، می‌توان با نصب بنرهایی مزایای کار تیمی را در قالب عکس، نوشته کوتاه، کاریکاتور و... آموزش داد.
  ۲. مناسب است که روابط سنتی از راه فناوری به شهروندان، به‌خصوص جوانان انتقال داده شود؛ برای مثال، دوره‌های آموزشی یا مسابقات طراحی سایت، عکاسی، تولید نرم‌افزار با موضوع «آداب و رسوم ایرانی» و یا برگزاری کارگاه، جشنواره، همایش و... و نیز قرار دادن زندگی مدرن و مکانیکی در کنار زندگی سنتی با برجسته نشان دادن مزایای زندگی سنتی و معایب استفاده بیش از اندازه از فناوری.
  ۳. طراحی برنامه‌هایی جهت ایجاد شادی در جامعه، مانند مراسم ویژه سالمندان، معلولان، صنف‌های مختلف، مذاهب مختلف، دختران و زنان، افرادی که افزایش وزن دارند، بیماری‌های خاص و... برگزار شود و ویژگی‌ها، محدودیت‌ها و نگرانی‌های هر دسته را شناسایی و در جهت رفع دغدغه‌های آنان و ایجاد شادی تلاش کند.
- بعد دیگر پژوهش بعد فرهنگی است. در این بعد دو مؤلفه اخلاق و اوقات فراغت بررسی شد. مؤلفه اوقات فراغت در اولویت‌بندی کل به‌عنوان مهم‌ترین نقش شهرداری

و دیگر مؤلفه این بعد، یعنی اخلاق نیز به عنوان ضعیف‌ترین عامل شناخته شدند و کارشناسان معتقدند که در حوزه اخلاق شهرداری تاکنون اقدام تأثیرگذاری انجام نداده است.

همچنین، توجه به آگاه‌سازی و معرفت‌دهی به عنوان یک وظیفه بسیار کلیدی در برنامه‌های شهرداری است که اگر به خوبی انجام شود، می‌تواند در سایر حوزه‌ها نیز اثرگذار باشد. بر مبنای ادبیات پژوهش دو روش جهت بحث کیفی‌سازی مطرح می‌شود:

الف) توجه به فطرت در برگزاری گفتگوها، نشست‌ها و همایش‌های معرفت‌دهی؛ برای نمونه، طرح بحث‌های اخلاقی و عمیق و ارتباط مستقیم مباحث اخلاقی با ویژگی‌های فطری انسان، مانند حب ذات و بیان آثار فردی و اجتماعی اخلاقیات می‌تواند بسیار مورد استقبال قشر وسیعی از مردم قرار گیرد.

ب) توجه به عقلانیت در محتواهایی که به مردم ارائه می‌شود. ترسیم هدف عقلانی با کلیه پیامدها و آثار مثبت آن در زندگی فردی و اجتماعی و تلاش جهت افزایش تفکر عقلانی و رشد انسان‌ها به سوی کمال و گریز از تفکرهای سطحی، احساسی و هیجانی می‌تواند به عنوان یک عامل مغفول بیشتر توجه شود و در رسیدن به نتیجه مطلوب مؤثر باشد. با استناد به روش‌های تربیت عقل‌مدار در سبک زندگی امام رضا(ع) موارد کاربردی زیر را به عنوان نمونه می‌توان نام برد:

۱. تلاش در جهت تعمیق باورهای دینی مردم و آگاهی دادن به آنها پیرامون نقش مثبت و کارآمد مؤلفه‌های دینی و تأثیر آنها در شکل‌دهی به زندگی آرام فردی و اجتماعی (اعم از خانواده و اجتماع بزرگ‌تر) از راه اقدامات گسترده‌ای چون:

- برگزاری کارگاه‌ها و نشست‌های تخصصی فراوان برای گروه‌های مختلف سنی؛
- برگزاری مراسم‌ها و نمایشگاه‌های جذاب در پارک‌ها و میدان‌های شهر به صورت گسترده به همراه پاسخگویی به سؤالات مردم به صورت علمی و دقیق.

۲. اولویت دادن به آموزش رده‌های سنی پایین‌تر و آگاه کردن آنها نسبت به روش‌های زندگی به سبک اسلامی- ایرانی، به ویژه در حیطه اخلاق و اعتدال، روابط اجتماعی و موضوعات فرهنگی و... از طریق:

- حمایت از ساخت انیمیشن‌هایی با موضوع آموزش مهارت‌های زندگی با

محوریت سبک زندگی اسلامی- ایرانی؛

- به‌کارگیری کارگروه تخصصی تهیه محتوا برای ترویج فرهنگ اسلامی- ایرانی و استفاده کاربردی از پایان‌نامه‌ها و مقالات مرتبط با این موضوع در جهت تقویت هرچه بیشتر کیفیت کارهای فرهنگی و آگاه‌سازی مردم؛

- ایجاد ارتباط بین مدارس و سرای محلات و تلاش برای ایجاد آگاهی در کودکان نسبت به ویژگی‌های زندگی اسلامی- ایرانی و همچنین، اطلاع‌رسانی پیرامون برنامه‌های فرهنگسراها و سرای محلات در مورد سبک زندگی اسلامی- ایرانی؛

- برگزاری کارگاه‌ها و کلاس‌های آموزشی گسترده در فرهنگسراها و سرای

محلات؛

- توسعه فرهنگ مشاوره دینی و روان‌شناسی اسلامی با حضور مشاوران متبحر و آگاه به سبک زندگی اسلامی- ایرانی (چون بخش زیادی از مشکلات خانواده‌ها ریشه در سبک نادرست زندگی و نیز الگوبرداری از سبک زندگی مدرن غربی با مشاهده برنامه‌های متنوع ماهواره‌ای دارد و بیشتر افراد پس از روبه‌رو شدن با مشکلات خانوادگی خود ریشه واقعی مشکل خود را می‌فهمند و متمایل به تغییر سبک زندگی می‌شوند و این بهترین فرصت برای آگاهی دادن به خانواده‌ها از راه مشاوره و جلوگیری از تبدیل یک مشکل کوچک به مسئله حاد و گاهی طلاق عاطفی یا قانونی است)؛

- برگزاری جلسات مشاوره گروهی با موضوع آموزش فرهنگ و مهارت‌های

زندگی اسلامی- ایرانی در فرهنگسراها و سرای محلات.

۳. برنامه‌ها و سیاست‌های شهرداری در شکل دادن اصول اخلاقی شهروندان باید با برنامه سایر ارگان‌ها، مانند رسانه، مراکز آموزشی و پژوهشی و نهادهای فرهنگی، مؤسسات دینی، حوزه‌های علمیه و احزاب هماهنگ و هم‌راستا باشند؛ از این‌رو، مناسب است که جلساتی با حضور نمایندگان همه ارگان‌های نامبرده جهت تدوین یک طرح فراگیر در حوزه اخلاق برگزار شود و شهرداری می‌تواند داوطلب و پیشنهاددهنده برگزاری این جلسات باشد و پس از هماهنگی در تصمیم‌ها و برنامه‌ها توسط همه نهادهای مرتبط به اجرا گذاشته شود. همچنین، جهت کسب نتایج بهتر پیشنهاد می‌شود که طرح بلندمدتی جهت آسیب‌شناسی و شناسایی رفتار، اعمال، افکار،

برنامه‌ها و فعالیت‌های ضداورزشی در هر منطقه شهرداری انجام شود تا کار ترویج مکارم اخلاقی با زیربنای محکم‌تری انجام شود. شهرداری هر منطقه می‌تواند با راه‌اندازی وبلاگ و تشویق جوانان به عضویت در این فضاها، آسیب‌های فکری و فرهنگی جوانان را کشف کند.

۴. پیشنهاد می‌شود که شهرداری تهران با ترویج ورزش‌های زورخانه‌ای و ورزش‌های مورد تأکید اسلام، مانند اسب‌سواری، شنا، تیراندازی و تسهیل شرایط برای علاقه‌مندان در راستای ترویج سبک زندگی اسلامی گام بردارد.

۵. برگزاری کلاس‌های دوره‌ای با برنامه‌ریزی منسجم با موضوع تربیت دینی فرزندان و آموزش مهارت‌های فرزندپروری، شامل مهارت‌های فردی، اجتماعی، شناختی و... (به دلیل علاقه و نیاز وافر مردم به موضوعات تربیتی و روان‌شناسی و استقبال آنها از این‌گونه دوره‌ها، می‌توان با استفاده از مربیان و اساتید متخصص در حیطه تربیت دینی و آگاه به سبک زندگی اسلامی- ایرانی، به ترویج فرهنگ زندگی اسلامی- ایرانی با کار تربیتی در حیطه خانواده پرداخت) پیشنهاد می‌شود.

بعد سوم پژوهش بعد اقتصادی است. در این بعد کارشناسان و شهروندان نخستین مؤلفه را حفظ محیط زیست و توسعه پایدار تعیین کردند که وضعیت موجود آن نیز از مؤلفه دیگر، یعنی الگوی مصرف بهتر است و اختلاف کمتری با وضعیت مطلوب دارد؛ اما با توجه به اینکه هر دو پایین‌تر از میانگین هستند، پیشنهادهایی در این باره ارائه می‌شود:

۱. جهت کاهش فرهنگ مصرف انفعالی شهروندان شایسته است که شهرداری با نظارت بر فروشگاه‌های وابسته و ممنوع کردن پخش مواد غذایی آماده، سبزی‌های خردشده و... همچنین، فروش گلدان‌ها، تخم سبزی و وسایل کاشت گیاهان به قیمت مناسب در این فروشگاه‌ها جهت ترویج فرهنگ مصرف فعال گام بردارد. شهرداری می‌تواند با برگزاری مسابقات آشپزی و مسابقات مشابه در سرای محلات و فرهنگسراها و اهدای جوایز نفیس به برندگان، شهروندان را در این راستا ترغیب کند.

۲. پیشنهاد می‌شود که در جهت حمایت از تولیدکنندگان معتبر داخلی شهرداری شرایطی فراهم کند که این تولیدکنندگان بتوانند در مراکز تجاری بزرگ شهر و در کنار برندهای معروف نمایندگی داشته باشند. به این ترتیب، کم‌کم مصرف‌کنندگان با نام این

برندهای داخلی و کیفیت آنها آشنا می‌شوند و آنها را در کنار برندهای معروف دنیا در مراکز بزرگ می‌بینند و به خرید ترغیب می‌شوند.

پیشنهاد‌های کاربردی

با توجه به اهمیت فراوانی که مسجد در زندگی فردی (عبادی) و اجتماعی مردم نقش دارد، بدون شک در شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی-ایرانی باید نقش مسجد بسیار پررنگ‌تر از شرایط فعلی و به‌عنوان یک سرمایه بزرگ به آن نگاه کرد. جایگاهی که می‌تواند با فعالیت وسیع‌تر و برنامه‌ریزی دقیق‌تر به محل تجمع گروه‌های مختلف مردم تبدیل شود و افزون بر برپایی نماز، به تربیت نسل‌های مختلف پردازد. محوریت مسجد در محلات و انتقال فعالیت‌های متعدد آموزشی، هنری، ورزشی، فرهنگی، تربیتی و مشاوره‌ای به مساجد و یا حسینیه‌های کوچک محلی می‌تواند کمک بسیار قابل توجه‌ای به ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی کند. با توجه به این مطلب پیشنهاد می‌شود:

- دریافت مجوز ساخت تمام مجتمع‌های مسکونی از شهرداری، منوط به در نظر گرفتن یک فضای مناسب برای ساخت مسجد، حسینیه و یا نمازخانه شود. وسعت این مکان با توجه به تعداد جمعیت تعیین شود و برای ساخت این مکان تسهیلات لازم در نظر گیرند و تا حد ممکن هزینه‌ها کاسته شود. این فضا طبق یک اساسنامه به انجام امور عبادی، فرهنگی و تربیتی اختصاص داده شود.

- برای مجتمع‌ها و خانه‌های مسکونی فعلی فضایی در نظر گرفته و به هر محله یک مکان مذهبی، مانند مسجد یا حسینیه اختصاص داده شود. در شرایط فعلی می‌توان برای هر سرای محله یک فضای مذهبی نیز در نظر گرفت.

- یک کارگروه فرهنگی قوی برای ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی و تعیین محتوای برنامه‌های قابل اجرا در این مراکز فرهنگی-مذهبی تشکیل شود. این کارگروه هم وظیفه برنامه‌ریزی منظم برای تشکیل دوره‌ها را به عهده داشته باشد و هم وظیفه نظارت بر حسن اجرای اقدامات فرهنگی، در گزینش مسئولان این مراکز مذهبی نیز دقت کافی به عمل آید و از افراد دلسوز و با تدبیر استفاده شود.

- موضوعاتی که به‌صورت گسترده در این مراکز مذهبی محلی می‌توان بدان‌ها پرداخت، عبارتند از: مشاوره دینی خانواده و تبیین نقش دین در سلامت روحی

خانواده؛ اصول و روش‌های تربیت فرزندان مبتنی بر فرهنگ اسلامی- ایرانی؛ برگزاری دوره‌های تعمیق اعتقادات و باورهای مذهبی؛ برگزاری دوره‌های مختلف علمی، آموزشی، هنری، ورزشی و آموزش مباحث اعتقادی و مهارت‌های رفتاری در ضمن این کلاس‌ها؛ تهیه بروشور و جزوات آموزشی؛ آموزش روش‌های زندگی اسلامی- ایرانی در حوزه‌های مختلف؛ نشان دادن گستردگی دین و توجه آن به امور مختلف زندگی از جمله اقتصاد، فرهنگ، سیاست، شهرسازی؛ احیای سنت‌های پراهمیت اسلامی- ایرانی از راه سخنرانی و نمایشگاه؛ برگزاری سخنرانی با موضوعات مختلف مورد نیاز از جمله حجاب و عفاف در مکان‌های آزاد مثل پارک‌ها، و پرسش و پاسخ و مشاوره رایگان در همان فضا.

منابع

- اباذری، یوسف‌علی و چاووشیان، حسن (۱۳۸۱). «از طبقه‌بندی تا سبک زندگی، رویکردهای نوین در تحلیل جامعه‌شناختی هویت اجتماعی»، *مجله نامه علوم اجتماعی*، ش ۲۰.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۳۹)، *لغت‌نامه*، زیر نظر محمد معین، تهران: دانشگاه تهران.
- رستمی، احسان و اردشیرزاده، مرجان (۱۳۹۲)، «نگاهی به نظریه‌های سبک زندگی»، *فصلنامه مطالعات سبک زندگی*، س ۲، ش ۳.
- شیخ‌زاده، حسین (۱۳۸۶)، «کنش‌های متقابل نهاد شوراها و فرهنگ عمومی»، *ماهنامه اطلاع‌رسانی، آموزشی پژوهشی شوراها*، ش ۱۶.
- کاویانی، محمد (۱۳۹۲). *سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- مجدی، علی‌اکبر و همکاران (۱۳۸۹)، «سبک زندگی جوانان ساکن شهر مشهد و رابطه آن با سرمایه فرهنگی و اقتصادی والدین»، *مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*، پاییز و زمستان.
- معیدفر، سعید (۱۳۹۲)، *مدیریت شهری، فرهنگ عمومی و باورهای دینی*، تهران: تیسرا.
- مهدوی‌کنی، محمدصادق (۱۳۸۶)، *دین و سبک زندگی مطالعه موردی شرکت‌کنندگان در جلسات مذهبی*، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- وارسته‌فر، افسانه و مختاری، هانیه (۱۳۸۸)، «بررسی الگوی مصرف نزد زنان شهر تهران»، *فصلنامه پژوهش اجتماعی*، س ۲، ش ۵.
- Jensen, M. (2009), *lifestyle: suggesting mechanisms and a definition from a cognitive science perspective*, environ, Dev, Sustain, vol.11, no.1, pp.215-228.
- Hubacek, Klaus, and Guan Dabo, and Batua Anamika. *Changing lifestyles and consumption patterns in developing countries: A scenario analysis for China and India*. White Rose Research Online.
- Pacione, Michael (2005), *URBAN OGRAPHY: A GLOBAL PERSPECTIVE*, Routledge.
- Kilicbay, Baris & Mutlu Binark. (2002). *Consumer Culture, Islam and the Politics of Lifestyle*, European Journal of Communication, 17(4):495-511.
- Richard Ettinghausen and Oleg Grabar (1994), *The Art and Architecture of Islam*, (New Haven and London).